

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД « МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ
ПЕРСОНАЛОМ»

КУРСОВА РОБОТА (ПРОЕКТ)

З дисципліни «Фінансове право»

на тему: «Валютне регулювання та валютний контроль:
правові засади»

Студента Бількевича
Олександра Анатолійовича
Курсу III
групи: ТУ_{бц}-12-23-Б₁Пр(4,6зс)
напряму Право
спеціалізація -
Керівник: Бровко Наталія
Іванівна, д.ю.н., професор
Оцінка: _____
Національна шкала _____
Кількість балів _____ ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

м. Київ-2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ.....	7
1.1. Поняття валютного регулювання та валютного контролю.....	7
1.2. Мета і завдання валютної політики держави.....	11
1.3. Роль Національного банку України у валютному регулюванні.....	13
1.4. Взаємозв'язок валютного регулювання та валютного контролю.....	14
РОЗДІЛ 2 ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	16
2.1. Конституційні та законодавчі основи валютного регулювання.....	16
2.2. Закон України «Про Національний банк України» та його роль у валютному контролі.....	17
2.3. Закон України «Про валюту та валютні операції».....	17
2.4. Нормативні акти Національного банку України щодо валютних операцій.....	19
2.5. Міжнародні стандарти валютного регулювання та їх вплив на національне законодавство.....	19
РОЗДІЛ 3 МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	21
3.1. Суб'єкти валютного регулювання та контролю.....	21
3.2. Валютний контроль комерційних банків та суб'єктів господарювання.....	21
3.3. Регулювання валютного курсу та валютні інтервенції.....	22
3.4. Встановлення валютних обмежень та ліцензування валютних операцій.....	22
3.5. Контроль за дотриманням валютного законодавства та застосування санкцій.....	23
РОЗДІЛ 4 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ.....	25

4.1. Аналіз сучасного стану валютного ринку України.....	25
4.2. Проблеми функціонування валютного контролю.....	26
4.3. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання валютних операцій.....	27
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	31
ДОДАТКИ.....	33

ВСТУП

В умовах глобалізації економіки та активного розвитку міжнародних фінансових ринків проблема забезпечення стабільності національної валюти та контролю за обігом іноземної валюти набуває особливої актуальності. Валютне регулювання та валютний контроль виступають ключовими інструментами держави у підтримці економічної стабільності, забезпеченні платіжного балансу та створенні сприятливих умов для зовнішньоекономічної діяльності. Від ефективності реалізації цих заходів залежить не лише стабільність національної валюти, а й рівень довіри до банківської системи та фінансового сектору в цілому [12].

Проблематика валютного регулювання та контролю в Україні постає особливо гостро в умовах коливань світових валютних курсів, зростання зовнішньоекономічних ризиків та необхідності інтеграції української економіки у глобальні фінансові процеси. Валютна політика держави повинна забезпечувати баланс між потребами національної економіки, інтересами бізнесу, громадян та міжнародними зобов'язаннями України.

Актуальність теми дослідження підкреслюють науковці та практики у сфері фінансів і банківської справи. Серед них можна виділити такі праці: О.І. Баранов, В.М. Козлов, М.П. Романенко, які досліджували механізми валютного регулювання та його вплив на економічну стабільність; І.В. Соколова та Т.А. Петренко, що аналізували проблеми валютного контролю та правового забезпечення валютних операцій; а також роботи В.І. Кравченка, присвячені функціонуванню валютного ринку в умовах інтеграції України до світової фінансової системи.

Мета даної курсової роботи полягає у дослідженні правових засад валютного регулювання та валютного контролю в Україні, аналізі їх ефективності та визначенні основних напрямів удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення мети були визначені такі **завдання**:

1. Розкрити поняття валютного регулювання та валютного контролю та визначити їх роль у функціонуванні фінансової системи держави.
2. Дослідити правові основи валютного регулювання та контролю в Україні, проаналізувати законодавчі акти та нормативні документи НБУ.
3. Охарактеризувати суб'єктів валютного регулювання та механізми реалізації валютного контролю.
4. Визначити проблеми та перспективи розвитку валютного регулювання та контролю в Україні.

Об'єктом дослідження є валютні відносини та операції в Україні, а предметом – правові та організаційні механізми валютного регулювання та валютного контролю, що реалізуються Національним банком України та іншими суб'єктами фінансового ринку.

У процесі дослідження використано порівняльно-правовий, аналітичний, системний **підходи та методи** економічного аналізу, що дозволяє комплексно розглянути законодавчі та практичні аспекти валютного регулювання.

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі нормативно-правової бази валютного регулювання та контролю в Україні з акцентом на сучасні виклики та проблеми функціонування валютного ринку, а також у формулюванні практичних рекомендацій щодо удосконалення законодавства та регуляторних механізмів.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані для підготовки аналітичних матеріалів для органів державного управління, банківських установ, а також у навчальному процесі при вивченні фінансів, банківської справи та міжнародної економіки.

Таким чином, проведені дослідження сприяє поглибленому розумінню валютного регулювання та контролю як важливої складової економічної безпеки держави та розвитку фінансового ринку України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ

1.1. Поняття валютного регулювання та валютного контролю

Валютне регулювання та валютний контроль є важливими елементами фінансової політики держави, спрямованими на забезпечення стабільності національної валюти, ефективне функціонування платіжного балансу та контроль за зовнішньоекономічними операціями.

Валютне регулювання – це система комплексних заходів економічного та адміністративного характеру, які здійснюються державними органами, зокрема Міністерством фінансів України, та регулятором фінансового ринку – Національним банком України. Основна мета валютного регулювання полягає у забезпеченні стабільності національної валюти, підтримці ефективного функціонування валютного ринку та захисті економічних інтересів держави [2].

Валютне регулювання є невід’ємною складовою державного регулювання економіки та грошово-кредитної політики центральних банків, методи якого традиційно прийнято поділяти на економічні та адміністративні. Відповідно до законодавства суб’єктом, який уповноважений застосовувати весь арсенал як економічних, так і адміністративних методів валютного регулювання є НБУ. На сьогодні валютне регулювання Національним банком України здійснюється у відповідності до Законів України «Про Національний банк України» та «Про валюту та валютні операції».

Основним та базовим законом, який визначає повноваження Національного банку України є саме Закон України «Про валюту та валютні операції». Зазначений Закон прийнятий на заміну застарілого Декрету "Про систему валютного регулювання і контролю" від 1993 року, норми якого

базувалися на принципах тотального контролю та низки прямих заборон. Закон України «Про валюту і валютні операції» набрав чинності 7 липня 2018 року і згідно з його прикінцевими та перехідними положеннями Закон був введений в дію 7 лютого 2019 року [4].

1. Стабілізація національної валюти

Національна валюта є основним засобом обігу та вимірником економічної стабільності. Для її стабілізації НБУ застосовує такі інструменти:

- Валютні інтервенції – купівля або продаж іноземної валюти на міжбанківському ринку з метою згладжування різких коливань курсу;
- Регулювання грошової маси – через операції рефінансування банків та встановлення облікової ставки;
- Моніторинг валютного ринку – спостереження за коливаннями курсу гривні та оперативне реагування на ризики девальвації.

Ці заходи забезпечують передбачуваність валютного курсу, підвищують довіру населення та бізнесу до національної валюти, а також зменшують ризики економічної нестабільності.

2. Регулювання валютного ринку [6]

Регулювання валютного ринку передбачає контроль за обігом іноземної валюти, формування правил операцій та їх дотримання. Основні механізми:

- Встановлення ліцензій для проведення валютних операцій комерційними банками та суб'єктами господарювання;
- Визначення граничних обсягів купівлі та продажу валюти, щоб уникнути спекуляцій;
- Контроль за законністю та прозорістю валютних операцій, що забезпечує довіру до ринку та мінімізує тіньові фінансові потоки.

Таким чином, регулювання валютного ринку дозволяє підтримувати баланс попиту та пропозиції іноземної валюти і забезпечує стабільну економічну діяльність підприємств та фінансових установ.

3. Забезпечення оптимального співвідношення між попитом і пропозицією іноземної валюти

Ефективне валютне регулювання передбачає гармонізацію валютних потоків на ринку. Це досягається шляхом:

- Коригування курсу гривні відповідно до ринкових умов та платіжного балансу;
- Використання інструментів валютного ринку, таких як валютні аукціони, валютні резерви та інтервенції;
- Контролю за зовнішньоекономічними платежами, щоб уникнути дефіциту валюти та підтримати імпортно-експортну діяльність [8].

Оптимальне співвідношення попиту та пропозиції забезпечує стійкість валютного ринку, зменшує ризики девальвації гривні та сприяє економічному розвитку країни.

4. Підтримка платіжного балансу країни

Платіжний баланс відображає стан міжнародних фінансових відносин України, включаючи експорт, імпорт, інвестиції та міжнародні кредити. Валютне регулювання спрямоване на:

- Підтримку стабільного платіжного балансу, щоб уникнути дефіциту валюти;
- Збалансування зовнішньоекономічних потоків через контроль за валютними надходженнями та платежами;
- Формування золотовалютних резервів, які можуть використовуватися для покриття тимчасових дисбалансів і підтримки курсу гривні [2].

Цей напрямок валютного регулювання забезпечує стійкість фінансової системи та макроекономічну стабільність держави, а також підвищує привабливість України для іноземних інвесторів.

Валютний контроль – це система правових і організаційних заходів, спрямованих на контроль за дотриманням законодавства щодо операцій з іноземною валютою та валютними цінностями. Він охоплює:

- контроль за валютними надходженнями та витратами;
- перевірку законності валютних операцій комерційних структур та громадян;
- застосування санкцій у разі порушення валютного законодавства.

Процес полягає в перевірці документів при експорті та імпорті товарів, моніторингом за отриманням валютного виторгу від ЗЕД-угод та правильністю перерахування іноземних коштів у гривні під час оподаткування.

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності та обігу іноземних коштів — не нововведення. В Україні з 1993 року існував Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю». Він вимагав обов'язкового продажу валюти, ліцензування для фінансових операцій за кордоном як для юридичних, так і для фізичних осіб, що суттєво зважало ЗЕД [10].

Лише нещодавно, у 2019 уряд затвердив новий Закон «Про валюту і валютні операції», який замінив застарілий Декрет та спростив здійснення зовнішньоекономічної діяльності для українських підприємств.

Важливо відзначити, що валютне регулювання має економічний характер, оскільки воно спрямоване на вплив на економічні процеси, забезпечення стабільності національної валюти та оптимізацію функціонування валютного ринку. До інструментів економічного характеру належать: валютні інтервенції, встановлення облікових ставок, коригування курсу гривні, управління валютними резервами та регулювання обсягу грошової маси. Ці заходи дозволяють державі не просто контролювати валютні потоки, а формувати сприятливі умови для економічного розвитку, підтримки платіжного балансу та інтеграції у міжнародну фінансову систему [1].

Водночас, валютний контроль реалізує правові механізми виконання валютного регулювання, забезпечуючи дотримання законодавства суб'єктами валютних операцій. Валютний контроль передбачає:

- перевірку законності валютних операцій банків та підприємств;
- моніторинг дотримання правил купівлі-продажу іноземної валюти;
- застосування санкцій та відповідальності за порушення валютного законодавства;
- ведення обліку та звітності щодо валютних надходжень та витрат [10].

Таким чином, валютне регулювання та валютний контроль взаємопов'язані: перше створює економічні стимули та механізми для стабільного функціонування валютного ринку, а друге забезпечує правове виконання цих механізмів, контроль за їх реалізацією та захист економічних інтересів держави. Така взаємодія дозволяє поєднати економічну ефективність із юридичною дисципліною, підвищити прозорість валютних операцій та зміцнити фінансову стабільність країни.

1.2. Мета і завдання валютної політики держави

Мета валютної політики полягає у забезпеченні стабільності національної валюти, захисті економіки від валютних ризиків та створенні умов для сталого економічного розвитку.

Валютна політика держави є невід'ємною складовою макроекономічної стабільності та розвитку національної економіки. Вона визначає напрями регулювання валютного ринку та контролю за рухом іноземної валюти, а її основні завдання включають [2]:

1. Підтримка стабільного валютного курсу та інфляційної стабільності

Стабільний валютний курс є ключовим фактором економічної передбачуваності. НБУ здійснює валютне регулювання для:

- запобігання різким коливанням курсу гривні, які можуть негативно впливати на ціни товарів і послуг;

- підтримки інфляційної стабільності, оскільки коливання курсу валюти безпосередньо впливають на вартість імпортованих товарів і сировини;
- створення умов для ефективного планування фінансової діяльності підприємств і державного бюджету.

Інструментами цього завдання є валютні інтервенції, встановлення офіційного курсу, коригування облікових ставок та управління валютними резервами.

2. Забезпечення платіжного балансу країни та регулювання зовнішньоекономічних операцій [12].

Платіжний баланс відображає стан міжнародних фінансових відносин країни і є критерієм економічної стабільності. Завдання валютної політики в цьому напрямі включає:

- контроль за імпортом та експортом, щоб уникнути дефіциту валюти;
- регулювання зовнішньоекономічних платежів та отримання доходів від зовнішньоекономічної діяльності;
- формування золотовалютних резервів, які забезпечують покриття тимчасових дисбалансів і підтримку курсу національної валюти.

Це завдання є важливим для підтримки стійкості національної економіки та збереження довіри іноземних партнерів і інвесторів.

3. Формування сприятливого інвестиційного клімату через прозорі та передбачувані правила валютних операцій [3].

Прозорі та стабільні правила валютних операцій стимулюють притік іноземних інвестицій, оскільки інвестори можуть прогнозувати свої доходи та ризики. Основні аспекти цього завдання:

- встановлення зрозумілих і передбачуваних правил купівлі-продажу валюти;
- гарантування свободи репатріації капіталу та прибутків при дотриманні законодавства;

- мінімізація валютних обмежень, які можуть стримувати розвиток підприємництва та залучення іноземних інвестицій.

Виконання цього завдання сприяє економічному зростанню та інтеграції країни у світову економіку.

4. Контроль за рухом капіталу та запобігання незаконному відтоку валютних ресурсів

НБУ та державні органи здійснюють валютний контроль, щоб [13]:

- запобігати незаконному виведенню валюти за межі країни;
- забезпечувати законність та прозорість валютних операцій;
- підтримувати достатній обсяг валюти для фінансування імпорту, зовнішніх платежів та обслуговування державного боргу;
- зменшувати ризики валютних спекуляцій та фінансових криз.

Це завдання є критично важливим для захисту національної економіки та стабільності фінансової системи.

Ефективне виконання цих завдань дозволяє зміцнити фінансову систему держави, підвищити довіру інвесторів та забезпечити стійкість економіки до зовнішніх та внутрішніх шоків.

1.3. Роль Національного банку України у валютному регулюванні

Національний банк України (НБУ) є головним регулятором валютного ринку та органом валютного контролю в державі. До його основних функцій у цій сфері належать [4]:

- визначення офіційного курсу гривні щодо іноземних валют;
- проведення валютних інтервенцій на міжбанківському ринку;
- встановлення правил проведення валютних операцій для комерційних банків та суб'єктів господарювання;
- контроль за дотриманням нормативів валютних операцій;

- участь у формуванні золотовалютних резервів та управлінні ними.

НБУ досягає зазначених вище цілей шляхом проведення монетарної політики, регулювання діяльності фінансових установ, грошового обігу, регулювання на платіжному ринку та захисту прав споживачів фінансових послуг. Крім того, НБУ є ключовим учасником національної фінансової системи та співпрацює з міжнародними фінансовими інституціями з метою розвитку фінансової інфраструктури країни та залучення іноземних інвестицій. Реалізація цих завдань є важливим чинником для забезпечення сталого розвитку економіки України та її інтеграції до світової економічної системи [14].

НБУ реалізує валютну політику через поєднання економічних і правових механізмів, що дозволяє забезпечити баланс між попитом і пропозицією іноземної валюти та стабільність національної грошової одиниці.

1.4. Взаємозв'язок валютного регулювання та валютного контролю

Валютне регулювання та валютний контроль тісно взаємопов'язані. Регулювання встановлює економічні правила і принципи функціонування валютного ринку, тоді як контроль забезпечує їх дотримання.

Взаємозв'язок проявляється у таких аспектах [5]:

- контроль за виконанням нормативів і обмежень валютного регулювання;
- моніторинг валютних потоків для коригування економічних заходів;
- застосування санкцій і заохочувальних механізмів для підтримки стабільності валютного ринку.

Ефективна взаємодія цих складових дозволяє передбачати і запобігати валютним кризам, забезпечувати стабільність національної економіки та підвищувати довіру до фінансової системи України.

Валютне регулювання та валютний контроль є ключовими елементами фінансової системи держави. Вони забезпечують стабільність національної валюти, контроль за зовнішньоекономічними операціями та реалізацію платіжного балансу [15].

Валютна політика України будується на поєднанні економічних заходів і правових механізмів, а Національний банк України виступає основним суб'єктом її реалізації. Теоретичний аналіз показує, що ефективність валютного регулювання значною мірою залежить від взаємодії правових норм, економічних інструментів та контролюючих органів.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

2.1. Конституційні та законодавчі основи валютного регулювання

Сучасний валютний ринок являє собою розгалужену систему механізмів, функціонування яких покликане забезпечити купівлю і продаж національних грошових одиниць і іноземних валют з метою їхнього використання для обслуговування міжнародних платежів.

Найбільш істотним і функціональним призначенням валютного ринку є забезпечення реальної волі вибору і дій власника валюти. Тому ступінь зрілості валютного ринку визначається не тільки масштабами валютних операцій, але і його здатністю повною мірою реалізувати саме цю функцію. Воля вибору суб'єктів ринку зв'язана з їхнім прагненням одержати для себе в процесі здійснення валютних операцій визначені матеріальні вигоди, виражені у відповідному доході [6].

Правові засади валютного регулювання та контролю в Україні визначаються Конституцією та спеціальним законодавством. Зокрема:

- Стаття 99 Конституції України визначає основні функції Національного банку України, серед яких – забезпечення стабільності грошової одиниці, проведення грошово-кредитної політики, здійснення валютного регулювання.
- Стаття 106 Конституції надає право державі регулювати фінансову систему, встановлювати правила грошового обігу та контролювати валютні операції.
- Стаття 116 Конституції передбачає управління державним майном і фінансовими ресурсами, що включає формування та використання золотовалютних резервів.

Конституційні положення закладають основи стабільної валютної політики, забезпечують правове поле для діяльності НБУ та визначають межі державного втручання у валютний ринок.

2.2. Закон України «Про Національний банк України» та його роль у валютному контролі

Закон України «Про Національний банк України» визначає:

- повноваження НБУ щодо регулювання валютних операцій;
- право встановлювати правила здійснення валютних операцій комерційними банками та суб'єктами господарювання;
- обов'язок здійснювати валютний контроль, включаючи моніторинг, перевірку та застосування санкцій;
- управління золотовалютними резервами та проведення валютних інтервенцій [16].

Таким чином, закон забезпечує юридичну основу для діяльності НБУ як головного регулятора валютного ринку України.

2.3. Закон України «Про валюту та валютні операції»

Під валютним регулюванням розуміється діяльність держави, спрямована на регламентування розрахунків і порядку здійснення угод з валютними цінностями. Країни за допомогою валютного регулювання прагнуть поставити під контроль держави валютні операції, надання іноземним юридичним і фізичним особам кредитів і позик, ввіз, вивіз і переказ валюти за кордон і тим самим підтримувати рівновагу платіжного балансу і стійкість валюти [7].

В міру поглиблення кризових явищ спостерігається тенденція розширення сфери валютного регулювання. У багатьох країнах установлені ліміти вивозу валюти за кордон, введена спеціальна система дозволів на надання кредитів іноземним юридичним особам і т. д. Валютне регулювання є нормативним, тобто здійснюється головним чином шляхом висновку міжнародних валютних угод і видання нормативних актів [17].

Деякі країни зобов'язують експортерів своєї країни здавати виручені їм суми в іноземній валюті або депонувати її у визначених ситуаціях. Валютне законодавство багатьох західноєвропейських держав установлюють регламентацію національних валютних ринків. У багатьох країнах валютне законодавство передбачає установлення валютних рахунків, ліміти вивозу валюти. Необхідність валютного регулювання полягає в прагненні мінімізувати валютні ризики.

Валютні обмеження це законодавчі або адміністративні заборони, лімітування і регламентація операцій резидентів і нерезидентів з валютою і валютними цінностями. Валютні обмеження є однією з форм валютної політики.

Закон України «Про валюту та валютні операції» є основним нормативним актом, що регулює обіг іноземної валюти в Україні. Основні положення закону [8]:

1. Визначає порядок купівлі та продажу іноземної валюти.
2. Установлює правила проведення валютних операцій для комерційних банків і фізичних осіб.
3. Передбачає валютні обмеження та ліміти для суб'єктів господарювання.
4. Забезпечує правові механізми валютного контролю та санкції за порушення законодавства.

Закон регламентує не лише внутрішній валютний ринок, але й операції з іноземними валютами на міжнародному рівні, що дозволяє інтегрувати Україну у світову фінансову систему.

2.4. Нормативні акти Національного банку України щодо валютних операцій

НБУ реалізує валютну політику через низку постанов та нормативних документів, які деталізують порядок здійснення валютних операцій:

- Регулювання купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському ринку;
- Встановлення правил валютного курсу та валютних інтервенцій;
- Ліцензування та контроль комерційних банків, що здійснюють валютні операції;
- Порядок обміну інформації між банками та регулятором щодо валютних потоків [18].

Ці документи дозволяють узгоджено застосовувати економічні та правові механізми валютного регулювання і забезпечують контроль за дотриманням валютного законодавства.

2.5. Міжнародні стандарти валютного регулювання та їх вплив на національне законодавство

Україна інтегрується у світову фінансову систему, тому адаптує національне законодавство до міжнародних стандартів [9]:

- Дотримання правил валютного обміну, встановлених МВФ та Світовим банком;
- Забезпечення прозорості валютних операцій та звітності;
- Контроль за надходженням і витрачанням валютних ресурсів відповідно до міжнародних зобов'язань.

Впровадження міжнародних стандартів сприяє підвищенню довіри до фінансової системи України, залученню іноземних інвестицій та стабільності національної валюти.

Правові засади валютного регулювання та валютного контролю в Україні формуються Конституцією, законами України та нормативними документами НБУ, що забезпечує:

- стабільність національної валюти;
- контроль за валютними операціями;
- дотримання платіжного балансу;
- інтеграцію України у міжнародну фінансову систему [19].

Законодавство України забезпечує поєднання економічних та правових механізмів, що дозволяє ефективно реалізувати валютну політику держави та забезпечити захист національних інтересів у фінансовій сфері.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

3.1. Суб'єкти валютного регулювання та контролю

Ефективність валютного регулювання та контролю залежить від взаємодії різних суб'єктів, які беруть участь у формуванні та реалізації валютної політики [10]:

1. Національний банк України (НБУ) – головний регулятор валютного ринку, який встановлює правила валютних операцій, контролює їх виконання та проводить валютні інтервенції для підтримки курсу гривні.
2. Міністерство фінансів України – координує макроекономічну політику, забезпечує виконання державного бюджету та управління державним боргом, бере участь у валютній політиці держави.
3. Комерційні банки та фінансові установи – виконують валютні операції відповідно до правил НБУ, здійснюють облік та звітність за валютними операціями.
4. Суб'єкти господарювання та громадяни – здійснюють операції з іноземною валютою у межах дозволених законодавством лімітів і правил.

Таким чином, НБУ формує та контролює правила, Міністерство фінансів забезпечує державну підтримку, а банки та суб'єкти господарювання реалізують операції на ринку.

3.2. Валютний контроль комерційних банків та суб'єктів господарювання

Валютний контроль передбачає перевірку дотримання нормативів валютних операцій, включаючи:

- контроль за операціями купівлі-продажу іноземної валюти;
- контроль за експортно-імпортними платежами;
- моніторинг переказів коштів за кордон;
- перевірку достовірності звітності та документів, що підтверджують валютні операції [2].

Банки зобов'язані подавати НБУ щоквартальні та щомісячні звіти, що дозволяє регулятору своєчасно реагувати на порушення та валютні ризики.

3.3. Регулювання валютного курсу та валютні інтервенції

Одним із ключових механізмів валютного регулювання є підтримка стабільного валютного курсу. НБУ здійснює це через [3]:

- Встановлення офіційного курсу гривні щодо іноземних валют;
- Валютні інтервенції – купівля або продаж валюти на міжбанківському ринку для згладжування коливань;
- Використання золотовалютних резервів для підтримки курсу гривні та платіжного балансу.

Цей механізм дозволяє передбачати коливання ринку, зменшувати ризики валютної нестабільності та забезпечувати довіру до національної валюти.

3.4. Встановлення валютних обмежень та ліцензування валютних операцій

НБУ має право встановлювати обмеження на валютні операції для:

- захисту національної економіки;
- запобігання незаконному виведенню капіталу;

- регулювання грошових потоків у зовнішньоекономічній діяльності.

Суб'єкти господарювання та банки повинні отримувати ліцензії для проведення окремих валютних операцій, таких як:

- купівля-продаж валюти за межами України;
- валютні розрахунки за зовнішньоекономічними контрактами;
- операції з іноземними інвестиціями [2].

Ліцензування дозволяє забезпечити прозорість ринку та мінімізувати ризики фінансових порушень.

3.5. Контроль за дотриманням валютного законодавства та застосування санкцій

Валютний контроль передбачає не лише моніторинг, але й застосування санкцій за порушення:

- штрафи для банків та суб'єктів господарювання;
- обмеження на проведення валютних операцій;
- анулювання ліцензій або припинення діяльності у випадку системних порушень.

Такі заходи забезпечують дотримання правил валютного ринку, підвищують відповідальність учасників і захищають економічні інтереси держави [12].

Механізми реалізації валютного регулювання та контролю в Україні включають:

- чітке визначення суб'єктів і їхніх повноважень;
- валютний контроль комерційних банків та суб'єктів господарювання;
- регулювання валютного курсу та проведення валютних інтервенцій;

- встановлення валютних обмежень та ліцензування операцій;
- застосування санкцій за порушення валютного законодавства

[2].

Ефективне поєднання цих інструментів дозволяє підтримувати стабільність національної валюти, регулювати валютний ринок та забезпечувати прозорість фінансових операцій у державі.

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

4.1. Аналіз сучасного стану валютного ринку України

Валютний ринок України сьогодні характеризується високою динамічністю та впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Основними тенденціями є:

- коливання курсу гривні, що пов'язані зі змінами платіжного балансу та зовнішньоекономічними потоками;
- активізація операцій з іноземною валютою з боку комерційних банків та суб'єктів господарювання;
- поступове збільшення обсягів валютних резервів, що підвищує стабільність фінансової системи;
- необхідність інтеграції з міжнародними фінансовими стандартами та практиками [2].

Національний банк України застосовує комплекс заходів для регулювання валютного ринку, однак, незважаючи на це, стабільність гривні залишається підвладною впливу зовнішніх економічних та політичних ризиків.

4.2. Проблеми функціонування валютного контролю

Основними проблемами, що спостерігаються у системі валютного контролю в Україні, є:

1. Складність нормативно-правової бази — часта зміна законодавства та нормативних актів НБУ ускладнює дотримання правил суб'єктами ринку.

2. Низька ефективність контролю за нелегальним рухом валютних коштів – існують випадки обходу валютного законодавства через офшорні схеми та неконтрольовані валютні операції.

3. Недосконалість системи ліцензування та моніторингу валютних операцій – недостатня прозорість і автоматизація контролю створює ризики для фінансової стабільності.

4. Вплив зовнішніх економічних факторів – коливання світових валютних курсів, економічні санкції, зміни умов міжнародної торгівлі впливають на курс гривні та стабільність ринку [15].

Ці проблеми свідчать про необхідність покращення механізмів валютного контролю та модернізації нормативної бази, що забезпечить більш ефективне регулювання валютного ринку.

4.3. Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання валютних операцій

Для підвищення ефективності валютного регулювання та контролю пропонуються такі заходи:

1. Уніфікація та стабілізація нормативно-правової бази – приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та забезпечення прозорості правил валютних операцій.

2. Автоматизація валютного контролю – впровадження сучасних систем моніторингу валютних потоків для зменшення ризиків порушень та підвищення оперативності контролю.

3. Підвищення відповідальності суб'єктів господарювання – удосконалення механізмів санкцій за порушення валютного законодавства.

4. Зміцнення золотовалютних резервів та валютного інтервенційного потенціалу НБУ – забезпечення стійкості гривні у разі коливань валютного ринку [17].

5. Інтеграція з міжнародними фінансовими організаціями – активне застосування стандартів МВФ, Світового банку та Європейського Союзу для підвищення прозорості та довіри до ринку.

Реалізація цих заходів дозволить зменшити валютні ризики, підвищити стабільність національної валюти та створити сприятливі умови для розвитку фінансового ринку та економіки в цілому.

Сучасний валютний ринок України має ряд переваг, зокрема активну роль НБУ та поступове збільшення резервів, проте функціонування валютного контролю потребує покращення нормативної бази, автоматизації контролю та адаптації до міжнародних стандартів. Удосконалення правового регулювання валютних операцій та ефективне застосування контрольних механізмів забезпечить стійкість гривні, прозорість ринку та підвищення довіри до фінансової системи України [2].

ВИСНОВОК

Проведене дослідження валютного регулювання та валютного контролю в Україні дозволило системно проаналізувати теоретичні, правові та практичні аспекти цієї сфери, виявити ключові проблеми та запропонувати шляхи їх вирішення.

Валютне регулювання і валютний контроль є невід'ємною частиною фінансової політики держави, що забезпечує стабільність національної валюти, захист платіжного балансу та контроль за обігом іноземної валюти. Теоретичний аналіз показав, що валютне регулювання має економічний характер, визначає принципи функціонування валютного ринку та регулює співвідношення попиту і пропозиції іноземної валюти. Валютний контроль, у свою чергу, реалізує правові механізми дотримання законодавства, перевірку законності валютних операцій та застосування санкцій у разі порушень [2].

Правові засади валютного регулювання та контролю визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України», Законом України «Про валюту та валютні операції», а також нормативними актами НБУ. Вони забезпечують юридичне підґрунтя для стабільної валютної політики, контролю за валютними операціями та інтеграції України у міжнародну фінансову систему. Використання міжнародних стандартів валютного регулювання сприяє підвищенню прозорості фінансових операцій та довіри іноземних інвесторів [11].

Аналіз механізмів реалізації валютного регулювання показав, що ефективність функціонування валютного ринку забезпечується через:

- чітке визначення суб'єктів валютного регулювання та контролю;
- валютний контроль комерційних банків та суб'єктів господарювання;

- регулювання валютного курсу та проведення валютних інтервенцій;
- встановлення валютних обмежень та ліцензування валютних операцій;
- застосування санкцій за порушення валютного законодавства.

Разом з тим, дослідження виявило низку проблем у функціонуванні валютного контролю [2]:

- складність та нестабільність нормативно-правової бази;
- низька ефективність контролю за нелегальним рухом валютних коштів;
- недосконалість системи ліцензування та моніторингу валютних операцій;
- вплив зовнішніх економічних факторів на стабільність національної валюти.

Для подолання цих проблем запропоновано наступні заходи [20]:

1. Уніфікація та стабілізація нормативно-правової бази, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів;
2. Автоматизація валютного контролю для підвищення ефективності моніторингу та оперативності реагування;
3. Підвищення відповідальності суб'єктів господарювання та удосконалення механізмів санкцій;
4. Зміцнення золотовалютних резервів та валютного інтервенційного потенціалу НБУ для забезпечення стабільності гривні;
5. Інтеграція з міжнародними фінансовими організаціями для підвищення прозорості та довіри до ринку.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що ефективне поєднання економічних інструментів та правових механізмів валютного регулювання і контролю є ключовим фактором забезпечення стабільності національної економіки України, підтримки фінансової системи та інтеграції держави у світову економіку [13].

Результати роботи можуть бути використані як у практичній діяльності органів державного управління та банківських установ, так і у навчальному процесі при вивченні фінансів, банківської справи та міжнародної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

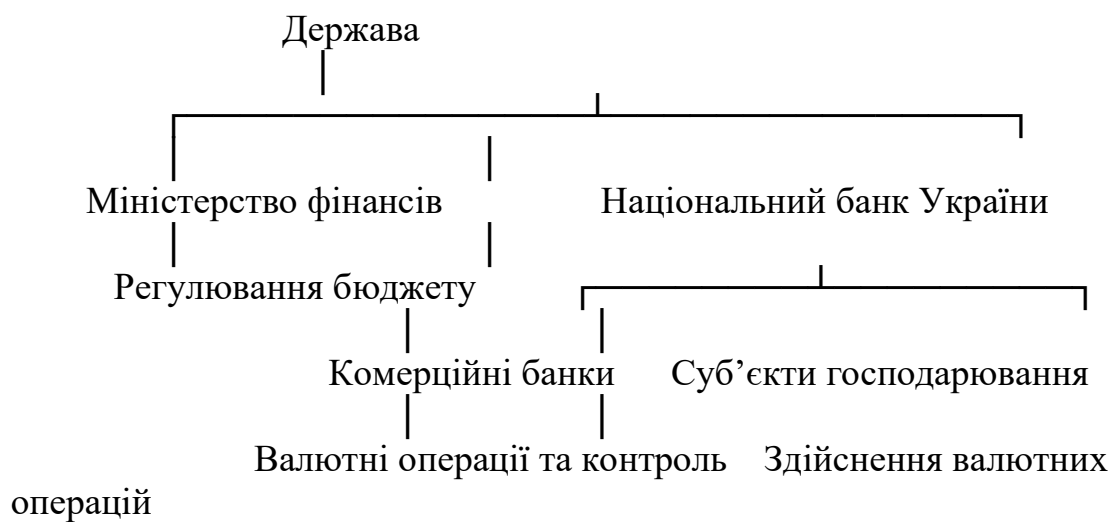
1. Баранов О. І. «Валютне регулювання та валютний контроль: теорія і практика». – Київ: КНЕУ, 2020. – 256 с.
2. Бідник Н. Б. «Валютне регулювання та валютний контроль». – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. ena.lpnu.ua
3. Гарбінська-Руденко А. В. «Валютне законодавство України в умовах валютної лібералізації». / Міжнар. юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика), 2019. journals.dpu.kyiv.ua
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
5. Козлов В. М. «Фінанси та банківська справа». – Харків: ХНЕУ, 2019. – 312 с.
6. Кравченко В. І. «Валютна політика України в умовах глобалізації». – Київ: Фінанси та Статистика, 2022. – 192 с.
7. Москалюк Н. П., Чернявська К. В. «Валютне регулювання в Україні в умовах інтеграції до ЄС». / Мат-ли наук. прикл. досл., КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2019. [KNEU Repository](http://KNEURepository)
8. Романенко М. П. «Міжнародні фінанси та валютні операції». – Львів: ЛНУ, 2021. – 284 с.
9. Салмінський Д. В. «Валютне регулювання і контроль у сучасних умовах економічного зростання України». / Міжнар. економічна політика, 2012. [KNEU Repository](http://KNEURepository)
10. Соколова І. В., Петренко Т. А. «Правові аспекти валютного контролю». – Київ: Юрінком Інтер, 2018. – 208 с.
11. Хом'як Р. Л., Полякова Л. М., Стадник Г. П. «Валютний контроль в Україні та міжнародний досвід». – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2002. ena.lpnu.ua
12. Ямненко Т. М. «Валютне та банківське регулювання як сфера зловживань з боку Національного банку України». – 2015. elar.navs.edu.ua

13. Личенко І. «Національний банк України як суб'єкт адміністрування торгівлі валютними цінностями». / Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2024. Наука ЛНУ
14. Москалюк Н. «Вплив політики валютного курсу на конкурентоспроможність торгівлі країни». / Колективна монографія «Фінансова політика України для забезпечення макроекономічної стабільності», КМА, 2023. Електронний репозиторій НаУКМА
15. Антонюк О., Катаєва С. «Валютне регулювання та валютні обмеження в сучасних умовах». / Журнал «Сталий розвиток економіки», 2025. economdevelopment.in.ua
16. Бублик Є. «Strengthening foreign exchange regulation in Ukraine amid the escalation of hostilities». / «Economy of Ukraine», 2022. nasu-periodicals.org.ua
17. Проць І. «Принципи здійснення валютного контролю в Україні». / «Аналітично-порівняльне правознавство», 2022. Journal App
18. Шевчук О. А. «Валютний контроль у системі державного фінансового контролю». – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. KNEU Repository
19. Синенко В. «Peculiarities of the foreign exchange market functioning in Ukraine in the context of economic uncertainty». / Scientific Notes of Ostroh Academy, 2024. Наукові журнали Острозької академії
20. Зельцер Р., Столяр М. «Improvement of currency legislation and liberalization of the currency market in Ukraine». / Ways to Improve Construction Efficiency, 2020.

ДОДАТКИ

Додаток А

Структура валютного регулювання в Україні
(схема)

Пояснення:

- Держава визначає загальні принципи валютної політики.
- НБУ реалізує грошово-кредитну політику та контролює валютні операції.
- Комерційні банки та суб'єкти господарювання здійснюють конкретні валютні операції згідно з правилами НБУ.

Додаток Б

Основні нормативні документи НБУ
щодо валютних операцій

№	Назва документа	Призначення
1	Положення про валютне регулювання та валютний контроль	Визначає правові основи валютного регулювання
2	Порядок проведення валютних операцій комерційними банками	Регламентує порядок купівлі-продажу іноземної валюти
3	Правила встановлення офіційного курсу гривні	Визначає методику формування курсу національної валюти
4	Порядок проведення валютних інтервенцій НБУ	Регламентує купівлю-продаж валюти для стабілізації ринку
5	Порядок ліцензування валютних операцій	Встановлює правила отримання дозволів на валютні операції
6	Регламент звітності банків щодо валютних операцій	Визначає обов'язки банків щодо подання даних НБУ

Приклади валютних операцій та їх правове регулювання

Вид операції	Суб'єкт виконання	Нормативна база
Купівля іноземної валюти банком	Комерційний банк	Закон «Про валюту», Постанови НБУ
Переказ валютних коштів за кордон	Суб'єкт господарювання	Закон «Про валюту», Ліцензія НБУ
Валютна інтервенція на міжбанку	НБУ	Положення НБУ, Постанова правління
Конвертація валюти фізичною особою	Фізична особа	Закон «Про валюту», Правила НБУ
Звітність про валютні операції	Комерційний банк	Регламент НБУ

Пояснення:

Ця таблиця демонструє, як різні суб'єкти здійснюють валютні операції відповідно до законодавства України та нормативних документів НБУ.